

society. It is the discrimination of women. One of the most important factors of solving the problem of gender equality as the basis of social responsibility is the change of social conscience.

Purpose. The research is aimed at supporting the achievement of gender equality between men and women to ensure the stable development of the society and stop any kind of discrimination which is an integral part of social responsibility.

Methods. The empirical-analytical and interpretive groups of methods have been used when investigating the problem. The analysis of the qualitative data has made it possible to determine the relationship between gender processes and social, economic and political factors. Content analysis has enabled us to differentiate gender equality as an integral part of social responsibility.

Results. There search proves the necessity of integrated approach to the problem of combating gender inequality in Ukraine. We have all grounds to state that the problem can be solved in the legal plane and it is expedient that legislative acts and target programs aimed at improving the quality of the life of women should be developed and implemented. The existing system of preventing gender discrimination is still ineffective because of the lack of national mechanisms that can control the observance of laws. We see the way out in applying bilateral and multilateral agreements between state bodies and non-government organizations.

Key words: *gender, gender equality, social responsibility*

*Надійшла до редакції 15. 11. 2016
Затверджена до друку 01. 12. 2016*

УДК 94(100)«1936–1939»

МОРОЗОВ Анатолій Георгійович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри археології та
спеціальних галузей історичних знань
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
e-mail: anicid2012@ukr.net
КОМПАНИЄЦЬ Олексій Вікторович,
студент-магістр ННІ історії та філософії
ЧНУ ім. Б. Хмельницького
e-mail: oleksiy_kompaniyets@ukr.net

УЧАСТЬ УКРАЇНЦІВ У БОРОТЬБІ ПРОТИ ФАШИЗМУ ТА НАЦИЗМУ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (З ДОСВІДУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В ІСПАНІЇ 1936–1939 рр.)

Анотація. У статті висвітлено участь українських добровольців у Громадянській війні в Іспанії 1936–1939 рр. На багатьох прикладах автори доводять, що українці брали участь у боротьбі проти фашизму і нацизму ще за кілька років до агресії Угорщини щодо Карпатської України та до початку Другої світової війни. Розкрито участь у Громадянській війні в Іспанії не лише волонтерів із Західної України, а й з Української РСР та діаспори. Наводяться відомості про українських добровольців у лавах не тільки республіканської армії, але й франкістів та анархістів. Вперше подано хроніку бойових дій 1936–1938 рр. у Іспанії, де відзначилися добровольці з України.

Ключові слова: *Громадянська війна в Іспанії, українські добровольці, інтербригади, рота ім. Т. Шевченка, фашизм, нацизм.*

Постановка проблеми

Очевидно, що однією з найважливіших складових вивчення передумов Другої світової війни є локальні конфлікти, що відбувалися протягом 1930-х рр. При більш детальному розгляді цих явищ неодноразово натрапляємо на український слід. Зокрема йдеться про

участь наших співвітчизників у Громадянській війні в Іспанії 1936–1939 рр.; радянсько-японських конфліктах 1938–1939 рр.; війні Угорщини проти Карпатської України 1939 р.; IV поділі Польщі 1939 р.; Зимовій війні 1939–1940 рр. тощо. Досі залишається маловідомим той факт, що більш, як за три роки до нападу Німеччини на Польщу наші співвітчизники разом з іншими народами вже боролися проти фашистської та нацистської агресії. Ареною цього протистояння стала Іспанія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В історичній науці можна зустріти різні оцінки подій в Іспанії 1936–1939 рр.: більшість радянських істориків трактували їх як громадянську війну, протистояння між революційними і контрреволюційними силами [2; 4; 5; 7; 10], або як класовий конфлікт та акт найвищого піднесення робітничого і демократичного руху в капіталістичних країнах першої третини ХХ ст. [див. напр. 2, 112]. Новітня історіографія здебільшого розглядає природу громадянської війни в Іспанії як конфлікт між військовою диктатурою і республіканською демократією [3; 6; 8; 14]; сучасні іспанські та деякі британські дослідники [11, 13], окрім іншого, підкреслюють значну роль релігійного фактору в цій війні.

Так чи інакше, саме в Іспанії вперше на полі бою зішлись фашизм, нацизм та комунізм. Враховуючи те, що через п'ять місяців після завершення подій в Іспанії Третій Рейх розпочне вторгнення в Другу Річ посполиту, тема Громадянської війни в Іспанії набуває особливої ваги та актуальності, як предтеча майбутньої світової війни.

Участь українців у Громадянській війні в Іспанії стала предметом вивчення істориків через чверть століття після початку конфлікту. Першим, хто «відкрив» українців у цьому конфлікті був проф. Ф. П. Шевченко, який у 1961 р., з нагоди сторіччя з дня смерті Т. Г. Шевченка, опублікував статтю «Рота ім. Тараса Шевченка в боях проти фашизму в Іспанії (1937–1938 рр.)» [12]. З нагоди іншого ювілею, 50-річчя з часу початку Громадянської війни в Іспанії, світ побачили публікації Я. С. Ляльки [4, 4] та В. Гусарова [2]. Великою заслугою згаданих науковців є те, що ними було залучено чимало унікальних документів того часу: документацію КПЗУ та Компартії Іспанії, інтербригадівську періодичну пресу, листи і спогади українських добровольців, що в сумі дозволило відтворити чимало деталей у бойовому шляху українців полями Іспанії. Проте, їм була властива політична заангажованість із очевидним республіканофільством, що унеможливило об'єктивність та неупередженість в аналізі проблеми, що вивчається. У новітній вітчизняній історіографії долі українських волонтерів в Іспанії було присвячено розвідки Ш. Акічева, І. Голода та Ю. Латиша, А. Якубува.

Бойовий шлях української добровольчої роти ім. Т. Шевченка, про яку йтиметься далі, було покладено в сюжет маловідомого однойменного телефільму (режисер В. Б. Колодний, консультант Я. С. Лялька 1989 р.) [9, 25]. Згадки про українських добровольців у Іспанії можна зустріти також у художній літературі, прикладом чого є «Балада про сотню ім. Т. Шевченка» О. Покальчука та роман «І зараз, і завжди» Ю. Покальчука.

Цінні відомості про життя українських добровольців на фронті і в тилу містяться у тогочасній пресі, зокрема: газетах «Dabrowszczak», «Venceremos», «Ochotnik wolnosci», «Naprzod»; друкованому органі роти ім. Т. Шевченка – газеті «Боротьба» (почала виходити з кінця 1937 р.); статті С. Корнійчука «Захисники іспанського народу» (газ. «Dabrowszczak» від 11. 09. 1937); статті Ю. Великановича «Українці в інтернаціональних бригадах» (газ. «Dabrowszczak» від 24. 10. 1937); статті Ю. Великановича «Тарас Шевченко на Арагонському фронті» (газ. «Ochotnik wolnosci» від 14. 04. 1938); статті С. Томашевича «Шість місяців роти ім. Шевченка» тощо.

Метою статті є ревізія усталених поглядів на проблему участі українських добровольців у Громадянській війні в Іспанії та розкриття нових, раніше невідомих обставин цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу

У публічному просторі Західної України Громадянська війна в Іспанії опинилася в центрі уваги в серпні 1936 р. Природно, підвищений інтерес до конфлікту проявили Компартія Польщі, КПЗУ, комуністичні організації Північної Буковини та Закарпаття. Дещо

раніше, у травні 1936 р., інтелігенція краю засудила фашизм на Львівському антифашистському конгресі. У маніфесті КПЗУ «За волю, за щасливе майбутнє українського народу» та у «Зверненні до борців проти фашизму в Іспанії» ЦК Комуністичної спілки молоді Західної України (серпень 1936 р.) містилися заклики до спільної боротьби українців та іспанців проти загрози фашизму і нацизму [4, 119]. У вересні – листопаді 1936 р. під схожими гаслами відбулися мітинги у Львові, Луцьку, Стрию, Станіславі, Рогатині, Раві-Руській та Тернополі, а в жовтні наступного року – в Ужгороді, де було підписано петиції, відповідно, до урядів Польщі та Чехословаччини з вимогою розпочати поставки зброї та амуніції республіканській армії. У містах і селах Галичини виникали комітети допомоги Іспанській республіці, захисту Іспанії, товариства друзів демократичної Іспанії; у цей час на хвилі піднесення львівський письменник С. Й. Тудор пише пісню-марш «Пасіонарія» [5, 87]. Підпільні типографії та осередки КПЗУ займалися також розповсюдженням агітаційних листівок, марок та значків, присвячених війні в Іспанії. Великий успіх мали акції зі збору коштів на підтримку Мадридського уряду: тільки протягом вересня – грудня 1936 р. в Галичині було зібрано 45 тис. злотих, у Буковині 52 тис. левів, а в Закарпатті – 50 тис. крон [4, 120]. Подібні акції викликали жорстку реакцію в урядових колах Польщі та Румунії, які в серпні 1936 р. заявили про свій нейтралітет у «іспанському питанні». У січні 1937 р. воєводським управлінням в Галичині було наказано «докласти всіх зусиль, щоб перешкодити веденню агітації в краї, а також виїздам поляків та українців до Іспанії» [4, 121].

Як бачимо, події в Іспанії привернули увагу українських діячів, зокрема комуністів, не від самого початку, а лише з серпня 1936 р. Аргументоване пояснення цьому, посиляючись на архіви Комінтерну, дає М. Мещеряков: «...до кінця серпня в комуністичному русі переважала вражаюча благодушність і пасивність у наданні допомоги іспанським антифашистам. Таку пасивність можна пояснити тим, що сама Комуністична партія Іспанії не була на сполох, вважаючи, що вона в союзі з іншими партіями та організаціями Народного фронту самотужки покінчить з військово-фашистським закатом Ф. Франко. Тільки в кінці серпня, коли стало ясно, що загони робітничої міліції не в змозі протистояти регулярним військам бунтівників, які отримували до того ж значну військово-технічну допомогу з боку Німеччини і Італії, керівництво європейських компартій почало розгортати широкий рух солідарності з республіканською Іспанією» [6, 18–19].

У зв'язку з подіями в Іспанії, у польській, українській та угорській пресі розгорнулась масштабна інформаційна кампанія. Так, регулярні публікації про події в Іспанії тиражувалися на сторінках видань «До наступу», «Досвітні вогні», «Trybuna Młodych», «Trybuna Robotnicza», «Мункаш Уйшаг». Стаття «Допоможіть боротьбі іспанського народу» побачила світ на сторінках ряду газет українців Канади «Народна газета», «Українські робітничі вісті», «Фармерське життя», «Українські щоденні вісті». «Союз українських робітників» у США 30 травня – 9 червня 1937 р. організував тиждень допомоги республіканській Іспанії [4, 120–121].

Не залишилися осторонь іспанських подій і громадськість радянської України. В Українській РСР активно діяли громадські організації, що не лише інформували громадськість про події в Іспанії, але й надавали республіканцям посильну допомогу. Наприклад, Всеукраїнська секція Міжнародної організації допомоги революції тільки протягом серпня – вересня 1936 р. внесла до фонду допомоги республіканській армії 548 тис. крб. Починаючи з 18 вересня 1936 р. з Одеси до Іспанії регулярно виходили судна з гуманітарним вантажем. У жовтні 1937 р. до Києва прибула перша група іспанських дітей-біженців (106 чол.) [2, 113–116].

Однак найбільшим виявом підтримки українцями республіканської Іспанії стала їхня безпосередня участь у бойових діях. Перші 37 добровольців-українців прибули до Іспанії з Франції та Бельгії. Це були здебільшого шахтарі та металурги – представники трудової еміграції, або ж колишні вояки армії УНР. Доброволець з Канади М. О. Євчук писав у листі до газети «Українські робітничі вісті»: «...серед нас є дуже багато українців – з Парижа, Сент-Етьєна, Ліона, Острікура, Ліля, Дюнкерка. Добрі з них солдати, багато хто має значні пости в республіканській армії» [4, 124]. У свою чергу, добровольці з Галичини та Буковини

за підтримки члена Політбюро ЦК КПЗУ Ю. Завадського нелегально переходили кордон, звідки, з допомогою чехословацьких комуністів, вирушали через Німеччину та Швейцарію до Франції, а потім – до Іспанії. У зв'язку з тим, як це відбувалося, точну кількість українців, які вирушили до Іспанії протягом 1936–1938 рр. встановити неможливо, однак звіти окружкомів КПЗУ дають змогу перекоонатися, що цей рух виглядав досить масовим на фоні аналогічних процесів у інших країнах. Наприклад, протягом липня 1937 р. зі Львова тільки за участі комуністів було переправлено 21 особу, із Буковини – 40, із Закарпаття – понад 100 [4, 123]. Також на захист Республіки виступили українські емігранти з Канади, США, Аргентини, Куби та ін. країн. Після прибуття до Іспанії добровольці в основному направлялися до штаб-квартири інтербригад у м. Альбасете (Кастилія), якою керував призначений Л. Кабальєро М. Барріо [3, 77].

Влітку 1936 р. українці вступили у перші бої з франкістами поблизу Іруні й Толедо [12, 103]. Восени 1936 р. західноукраїнські добровольці у складі батальйонів ім. Я. Домбровського, Г. Димитрова, Е. Тельмана, В. Чапаєва обороняли Мадрид, у лютому 1937 р. вони проявили себе у битві на р. Харама, наступного місяця – у наступі республіканської армії на Гвадалахарському фронті.

Після того, як у червні 1937 р. польський батальйон ім. Я. Домбровського було перетворено у 13-ту інтернаціональну бригаду, а у її складі створено батальйон ім. Х. Палафокса, з'явився перший власне український військовий підрозділ – рота ім. Т. Шевченка. Командиром роти став білоруський комуніст С. Томашевич (з березня 1938 р. – П. Іванович), комісаром – волинянин Н. Дем'янчук (з грудня 1937 р. – С. Краєвський; з березня 1938 р. – І. Грицюк). Про цю подію Ю. Великанович писав у бригадній газеті: «Українці, пов'язуючи сучасне з героїчною боротьбою минулої доби, створили компанію імені Тараса Шевченка... В'язень царських казематів, засланець диких степів, переслідуваний і зненавиджений властями поет піднімається на широких полях Іспанії» [12, 104–105].

Загалом, у роки Громадянської війни в Іспанії з числа власне українців було сформовано два підрозділи – роту ім. Т. Шевченка та третю секцію (роту) ім. М. Кривоноса (бл. 50 українців з Канади). Крім того, чимало українських добровольців несли службу в інших частинах: роті ім. Н. Ботвіна, роті ім. А. Міцкевича, кулеметній роті ім. Л. Варинського, батальйоні ім. Мекензі-Папіно (бл. 40 українців з Канади), батальйоні ім. Т. Масарика (58 українців з Чехословаччини, переважно із Закарпаття), бригаді ім. А. Лінкольна, бригаді ім. Я. Домбровського, батальйоні ім. Г. Димитрова (8 українців), батареї ім. Б. Гловацького (13 галичан), батареї ім. В. Врублевського (32 галичанина), в четвертому батальйоні бригади ім. Я. Домбровського воювало «кількадесят українців із анархістського війська Нестора Махна». Промовистими у цьому контексті є слова командира роти ім. Т. Шевченка С. Томашевича: «З погляду бойової підготовки рота імені Тараса Шевченка стоїть дуже високо завдяки досвіду значної частини товаришів, які вже раніше відбували військову службу в інших арміях. В армії Іспанської республіки ми маємо українських офіцерів, таких як поручики Іванович і Литвин, маємо українських сержантів і капралів...» [12, 106]. Показово, що українські добровольці займали в деяких підрозділах досить високі чини: О. Кренько служив капітаном зв'язкової служби 30-ї дивізії; Б. Більграєр був політкомісаром 1-го слов'янського дивізіону важкої артилерії, С. Томашевич; командир роти ім. Т. Шевченка, був за сумісництвом політкомісаром батальйону ім. Х. Палафокса; капітан Коренєвський, ветеран армії УНР, був деякий час начальником штабу 14-ї інтербригади, а потім 35-ї інтернаціональної дивізії; уродженець Одеси, майбутній Маршал СРСР Р. Малиновський займав пост радника командуючого 3-м корпусом іспанської армії; командиром однієї з рот в інтербригаді імені Я. Домбровського був экс-поручник врангелівської армії Остапченко; уродженець Запорізької обл. І. Проскуров був командиром Першої авіаескадрильї республіканської армії.

Рота ім. Т. Шевченка пройшла бойове хрещення у липні 1937 р. у боях проти марокканської кінноти під Брунете, зазнавши тоді відчутних втрат (бл. половини особового складу). Другою яскравою сторінкою в історії цього підрозділу стала битва під Саратогою

наприкінці серпня 1937 р. Мужність та сміливість українців на Арагонському фронті відзначив навіть генеральний комісар інтернаціональних бригад Л. Лонго [4, 125]. Українці з інших частин також проявили себе. Після битви при Фуентес-де-Ебро (жовтень 1937 р.) один із бійців батальйону ім. Мекензі-Папіно, О. Мельниченко, свідчив: «Частина нашого батальйону, що складається з бійців-українців, є взірцевою. Вона є прикладом міцної дисципліни та високої моралі» [4, 125]. У липні 1938 р. українці у складі рот ім. Т. Шевченка та Н. Ботвіна, батальйону ім. Мекензі-Папіно брали участь у наступі республіканців на р. Ебро. Потрапивши у вересні 1938 р. в оточення франкістів, ці підрозділи зазнали великих втрат (до 2/3 особового складу), ті, кому вдалося вирватися, здобули вищі урядові нагороди Іспанської республіки – медалі «За хоробрість». Її удостоїлися українці П. Шпирка, М. Боднарчук, М. Продеус, М. Литвин та ін. Таблиця № 1 дає глибше уявлення про бойовий шлях українських добровольців у Іспанії.

Таблиця № 1

Ключові військові операції Громадянської війни в Іспанії, в яких брали участь українці

Дата	Операція	Збройні формування, у складі яких були українці
1936 р., 21 липня – 27 вересня	Облога замку Алькасар (м. Толедо)	Озброєні загони Загального союзу трудящих
1936 р., 27 серпня – 5 вересня	Битва за м. Ірунь	Озброєні загони шахтарів Астурії та французьких комуністів
1936 р., жовтень – листопад	Оборона Мадрида	Батальйони ім. Я. Домбровського, Г. Димитрова, Е. Тельмана, В. Чапаєва
1937 р., 6–27 лютого	Битва на р. Харама	Батальйон ім. Я. Домбровського, ім. Е. Тельмана
1937 р., 6–25 липня	Битва під Брунете	13-та бригада ім. Я. Домбровського (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка), 15-та бригада ім. А. Лінкольна
1937 р., 25–26 серпня	Спецоперація біля м. Ов'єдо	Роти ім. Т. Шевченка, ім. А. Міцкевича
1937 р., вересень	Наступ республіканців під Сарагосою	13-та бригада ім. Я. Домбровського (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка), 15-та бригада ім. А. Лінкольна
1937 р., жовтень	Битва під Фуентес-де-Ебро	Батальйон ім. Мекензі-Папіно
1937 р., 1–24 грудня	Битва за Теруель	13-та бригада ім. Я. Домбровського (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка), 15-та бригада ім. А. Лінкольна
1938 р., лютого	Бої під Сьєрра-Кемада та Сьєрра-Асебуче	Батальйони ім. Х. Палафокса (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка), ім. А. Міцкевича
1938 р., березень	Бій за м. Бельчіте	Рота ім. Т. Шевченка
1938 р., 13–14 березня	Оборона м. Каспе	13-та бригада ім. Я. Домбровського (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка)
1938 р., 23 березня	Оборона м. Леріди	Рота ім. Т. Шевченка
1938 р., липень – вересень	Битва на р. Ебро	13-та бригада ім. Я. Домбровського (в т. ч. рота ім. Т. Шевченка), 15-та бригада ім. А. Лінкольна

Насамкінець відзначимо, що особливістю українських добровольчих формувань – передовсім роти ім. Т. Шевченка та секції ім. М. Кривоноса, стало те, що своїми традиціями та позабойовою діяльністю вони нагадували підрозділи Легіону січових стрільців часів Української національної революції. Хоча подібних ідей в історіографії раніше не з'являлося, та, враховуючи невелику хронологічну віддаленість, а також галицьке походження великої кількості добровольців, ця думка видається досить правомірною. Подібність тилової роботи українських добровольців в Іспанії та бійців Легіону січових стрільців є очевидною: у часи затишшя вони проводили лекції та читання з історії; знайомили іспанський народ з творчістю Т. Шевченка та українською культурою (у батальйоні ім. Мекензі-Папіно було створено навіть український військовий хор); допомагали селянам у збиранні врожаю; ремонтували місцеві школи; збирали гроші для купівлі підручників і шкільного обладнання; допомагали сиротам і вдовам [12, 107–108].

Інтербригади стали абсолютно новим і багато в чому несподіваним явищем для свого часу. Досі тривають дискусії стосовно числа осіб, які пройшли крізь їх ряди. За підрахунками Ліги Націй, загальна кількість добровольців складала 32165 чол. з 54 країн. Франкісти одразу після війни заявили, що через інтербригади за два роки війни пройшло понад 125 тисяч. чол. [3, 258]. С. Відаль вважає, що інтербригадівців було 38 тисяч. Однак, в сучасній історіографії переважає думка, що їх число не перевищувало 50 тисяч [4, 118; 5, 86]. Так само в історіографії не існує єдиної думки щодо кількості українців, які брали участь у Громадянській війні в Іспанії. Наприклад, П. Кравчук вважає, що тільки з Канади до Іспанії виїхало понад 400 українців; газета «Українські робітничі вісті» від 30 липня 1937 р. повідомляла, що в складі інтербригад воюють щонайменше 500 українців; Комісія ЦК Компартії Іспанії збрала дані про 366 українських добровольців [4, 127]; за даними учасника Громадянської війни в Іспанії, радянського генерала О. Родімцева, кількість одних лише уродженців Західної України в інтернаціональних бригадах, які воювали проти фашистів, досягла тисячі осіб.

Втім, воювали наші співвітчизники й по інший бік фронту. Серед таких, приміром, були лейтенант М. Шинкаренко, сержант Двойченко, рядовий Купенко, А. Яремчук – всі колишні військові Білої армії. Одним із перших, хто запропонував свої послуги франкістам у жовтні 1936 р. був В. Белінський, лейтенант запасу Української Національної Армії, який став членом Легіону Чорних Стріл. В. Марченко з Поділля, колишній пілот гідролітаків у російській армії, став лейтенантом авіації націоналістів та проходив службу спільно з Р. Франко, братом майбутнього іспанського диктатора Ф. Франко. За різними даними, офіцерів Армії УНР, які воювали на стороні Франко і наполягли на тому, щоб їх записали українцями, нараховувалося півтора десятки осіб. Імовірно, одним із мотивів, що підштовхнули їх до боротьби в лавах франкістів, була ідея «Хресного Походу проти комунізму».

Для українців, які боролися на боці республіки, військові дії завершилися 24 вересня 1938 р., коли іспанський уряд опублікував постанову про виїзд добровольців з країни. Завершенням бойового шляху українських волонтерів став військовий парад 28 жовтня у Барселоні та урочисті проводи інтербригад.

Висновки

Як бачимо, українці пліч-о-пліч з добровольцями інших країн брали активну участь у боротьбі проти фашизму та нацизму напередодні Другої світової війни. Звісно, з огляду на їх чисельність, переоцінювати вклад наших співвітчизників у спротив франкістам не варто, однак наведені вище дані переконливо свідчать, що вони були учасниками майже всіх доленосних для Іспанської республіки військових операцій, не поступаючись при цьому решті інтербригадівців за боєздатністю та відвагою, чим вписали ще одну славу сторінку в історію українського війська. Бойовий шлях українських добровольців в Іспанії є одним з прикладів тяглості вітчизняних військових традицій, до яких в сучасній Україні, що опинилася у вирі військового конфлікту, природно пробуджується дедалі більший інтерес.

Література

1. Голод І. Галичани в Іспанії. Як рота імені Шевченка з фашистами воювала. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/1/48331/> (10. 01. 2017).
2. Гусаров В. Солідарність трудящих УРСР з патріотами республіканської Іспанії / В. Гусаров // Український історичний журнал (далі – УІЖ). – № 7. – 1986. – С. 112–118.
3. Данилов С. Гражданская война в Испании / С. Данилов. – М. : Вече, 2004. – 352 с.
4. Лялька Я. С. Інтернаціональна солідарність трудящих західноукраїнських земель з республіканською Іспанією (1936 – 1939 рр.) / Я. С. Лялька // УІЖ. – № 7. – 1986. – С. 118–127.
5. Лялька Я. С. Українські волонтери в Іспанії (до 50-річчя національно-революційної війни іспанського народу) / Я. С. Лялька // Жовтень. – 1986. – № 12. – С. 87–96.
6. Мещеряков М. Т. Судьба интербригад в Испании по новым документам / М. Т. Мещеряков // Новая и новейшая история. – 1993. – № 5. – С. 18–41.
7. Міжнародна солідарність у боротьбі проти фашизму (1933–1945 рр.) / редкол. В. Гулевич, М. Дятленко та ін. – Київ : Наук. думка, 1970. – 498 с.

8. Полянський П. Насилля у роки громадянської війни в Іспанії 1936–1939 рр. / П. Полянський // Пам'ять століть – 2004. – № 1. – С. 143–155.
9. Савчук В. Використання документів Держархіву Львівської області у телефільмі «Рота ім. Т. Г. Шевченка» / В. Савчук // Архіви України. – 1989. – № 2. – С. 25–27.
10. Хонигсман Я. Братская помощь трудящихся Западной Украины испанскому народу в борьбе с фашизмом (1936–1939 гг.) / Я. Хонигсман. – Львов, 1989. – 206 с.
11. Хью Т. Гражданская война в Испании 1931–1939 гг. / Т. Хью. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2003. – 573 с.
12. Шевченко Ф. П. Рота ім. Тараса Шевченка в боях проти фашизму в Іспанії (1937–1938 рр.) / Ф. П. Шевченко // УДЖ. – 1961. – № 1. – С. 101–114.
13. Якубів А. Наші земляки у боях із комунізмом в Іспанії. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/04/12/120305/> (10. 01. 2017)
14. Baxell R. Myths of the International Brigades / R. Baxell // Bulletin of Spanish Studies: Hispanic Studies and Researches on Spain, Portugal and Latin America. – 2014. – P. 11–24.
15. Jackson M. Fallen sparrows. The International Brigades in the Spanish Civil War / M. Jackson. – 1994. – 157 p.
16. Momryk M. Ukrainian volunteers from Canada in the International brigades, Spain, 1936–39 / M. Momryk // Journal of Ukrainian Studies. – 1991. – 16, Nos. 1–2. – P. 181–194.

References

1. Golod, I. (2011). Galicians in Spain. As the Taras Shevchenko company fought the fashists. Retrieved from: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/1/48331/> (10.01.2017) (in Ukr.)
2. Gusev, V. (1986). Solidarity of the workers of Ukrainian SSR with patriots of Republican Spain *Ukrainian historical journal*, № 7, 112-118 (in Ukr.)
3. Danilov, S. (2004). The Spanish Civil War. Moscow : Veche (in Rus.)
4. Lyalka, Y. (1986). International solidarity of the working people of Western Ukrainian with Republican Spain (1936–1939). *Ukrainian historical journal*, № 7, 118-127 (in Ukr.)
5. Lyalka, Y. (1986). Ukrainian volunteers in Spain (the 50th anniversary of the national revolutionary war of spanish people). *October*, № 12, 87-92 (in Ukr.)
6. Meshcheryakov, M. (1993). The fate of international brigades in Spain in the light of new documents. *Modern and Contemporary History*, № 5, 18-41 (in Rus.)
7. Gulevich, V. & Dyatlenko, M. (ed). (1970). International solidarity in the struggle against fascism (1933–1945). Kyiv : Naukova dumka (Scientific opinion) (in Ukr.)
8. Polyansky, P. (2004). Violence during the Spanish Civil War 1936–1939. *Memory of centuries*, № 1, 143-155 (in Ukr.)
9. Savchuk, V. (1989). Using of documents State Archives of Lviv region in the television movie «Taras Shevchenko company». *Archives of Ukraine*, № 2, 25-27 (in Ukr.)
10. Honigsman, Y. (1989). Fraternal aid of workers in Western Ukraine to the Spanish people in the struggle against fascism (1936–1939). Lviv, 1989 (in Rus.).
11. Hugh, T. (2003). Spanish Civil War 1931–1939. Moscow : ZAO Tsentropoligraf (in Rus.)
12. Shevchenko, F. (1961). Taras Shevchenko company in the struggle against fascism in Spain (1937–1938). *Ukrainian historical journal*, № 1, 101-114 (in Ukr.)
13. Yakubiv, A. (2013). Our compatriots in the struggle with communism in Spain. – Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2013/04/12/120305/> (10.01.2017)
14. Baxell, R. (2014). Myths of the International Brigades. *Bulletin of Spanish Studies: Hispanic Studies and Researches on Spain, Portugal and Latin America*, 11-24
15. Jackson, M. (1994). Fallen sparrows. The International Brigades in the Spanish Civil War.
16. Momryk, M. (1991). Ukrainian volunteers from Canada in the International brigades, Spain, 1936–39. *Journal of Ukrainian Studies*, 16, Nos. 1-2, 181-194

Morozov Anatoliy Georgievich,

Doctor of Science (history), professor of
archeology and historical knowledge of
special areas of Cherkasy National University

B. Khmelnytsky

e-mail: anacid2012@ukr.net

Kompaniyets Alex Viktorovich,

Student-magistr of the Institute of History and
Philosophy ChNU them. B. Khmelnytsky

e-mail: oleksiy_kompaniyets@ukr.net

THE PARTICIPATION OF UKRAINIANS IN THE STRUGGLE AGAINST FASCISM AND NAZISM BEFORE WORLD WAR II (FROM THE EXPERIENCE OF THE SPANISH CIVIL WAR 1936–1939)

Abstract. *The article is dedicated to the participation of Ukrainian volunteers in the Spanish Civil War 1936–1939. In many examples, the authors show that Ukrainians participated in the struggle against fascism and nazism at least a few years before the aggression of Hungary in relation to the Carpathian Ukraine, and before the World War II. Participation in the Spanish Civil War, not only volunteers from western Ukraine, but also from the Ukrainian SSR and the diaspora was shown in this article. Provides information about the Ukrainian volunteers in the ranks not only of the Republican army, but also Franco's and anarchists forces. Chronicle of hostilities 1936–1938 in Spain, where distinguished volunteers from Ukraine, was presented firstly.*

Introduction. *Obviously, one of the most important components of the study prerequisites of World War II are local conflicts that took place during the 1930s. A more detailed examination of these phenomena repeatedly encounter the ukrainian track. Particular the participation of our compatriots in the Spanish Civil War 1936–1939. The military participation of ukrainian volunteers in that conflict was one of a lot of examples of continuity of national military traditions, which in modern Ukraine, caught in the maelstrom of war, naturally awakens more and more interest.*

Methods of researching are represented by: analysis of sources; comparative method;; generalization, classification, comparative analysis and systematization

Results. *Ukrainian volunteers participated in a lot of military operations during the Spanish Civil War from the Alcazar siege (july–septemper 1936) to Ebro battle (july-septemper 1938). It's objectively difficult to set the number of ukrainian's from Western Ukraine, Ukrainian SSR and diaspora, who fought in Spain on both sides of the front – for republicans, nationalists and anarchists. According to different researchers of this problem, it's near 300 – 1000 men.*

The peculiar feature of ukrainian volunteer units in Spain – primarily Taras Shevchenko company and Maksym Kryvonis section, – was that their traditions and outmilitary activities they resembled Legion of ukrainian sich riflemens of Ukrainian national revolution times.

Originality. *Authors showed that ukrainians participated in the struggle against fascism and nazism at least a few years before the aggression of Hungary in relation to the Carpathian Ukraine, and before the World War II. Participation in the Spanish Civil War, not only volunteers from western Ukraine, but also from the Ukrainian SSR and the diaspora was shown with a lot of examples. Authors analyzed information about the Ukrainian volunteers in the ranks not only of the Republican army, but also Franco's and anarchists forces. Chronicle of hostilities 1936–1938 in Spain, where distinguished volunteers from Ukraine, was presented firstly.*

Conclusion. *Ukrainian side by side with volunteers of from countries have actively participated in the struggle against fascism and nazism before World War II. Of course, because of their size, it should not be overestimated the contribution of our compatriots in opposition to Franco. However, they were members of almost all crucial for the Spanish Republic military operations without compromising for combat capability and courage with the other international formations.*

Key words: *The Spanish Civil War, Ukrainian volunteers, the Taras Shevchenko company, international brigades, fascism, nazism.*

*Надійшла до редакції 09. 10. 2016
Затверджена до друку 20. 10. 2016*

УДК 94(477)–053.2 «1946/1950»:
640.522.2–053.2

ГОЛИШ Григорій Михайлович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор наукової бібліотеки
ім. М. Максимовича
Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького,
e-mail: GolishG@ukr.net
ЛИСИЦЯ Лариса Григорівна,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри археології